

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ НОСОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ
КЕЧИРУВЧИ ОИЛАЛАР БИЛАН МАНЗИЛЛИ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ
ФАОЛИЯТИ****Муродов Алишер Шарофхонович**

Жазони ижро этиш фаолияти кафедраси доценти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7574954>

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда профилактика инспекторлари ўзларига бириткирилган маъмурий ҳудудларда носоғлом турмуш тарзи кечираётган оилаларни аниқлаб улар билан манзилли профилактика ишларини олиб боришлари лозим бўлади. Хусусан, маъмурий ҳудудларда яшовчи оилалар ҳақида тезкор вазиятдан хабардор бўлиш, содир этилиши мукин бўлган низоларни барвақт профилактикасини таъминлаш, нотинч оилалардаги ижтимоий руҳий-муҳитни соғломлаштириш ҳамда кам таъминланган оилаларни аниқлаб уларни моддий қўллаб аҳволини яхшилаш борасидаги ишларни амалга оширилари талаб этилади.

Айниқса, носоғлом турмуш тарзида ҳаёт кечираётган оилаларни тоифаларга ажратиш ҳамда улар билан манзилли ишларни ташкил этиш ҳуқуқбузарликлар барвақт профилактикасида муҳим аҳамият касб этади.

Оила-турмуш доирасидаги ҳуқуқбузарликларни барвақт олдини олиш борасида оилаларни қуйидаги тоифаларга ажратиш ва улар билан манзилли профилактика ишларини олиб бориш лозим:

- 1) носоғлом турмуш тарзида ҳаёт кечираётган оилалар;
- 2) кам таъминланган оилалар;
- 3) ҳуқуқбузарликлардан жабрланиш эҳтимоли мавжуд шахслар яшайдиган оилалар;
- 4) спиртли ичимликка ружу қўйган шахслар яшайдиган оилалар.

Носоғлом турмуш тарзида ҳаёт кечираётган оилалар қуйидаги йўналишда ишлар ташкил этилади:

🟢 энг аввало шахс ҳуқуқлари ва эркинлигини таъминлаш, оилавий-маиший ҳаётда юзага келган низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, оилаларда маънавий-ахлоқий муҳитни мустаҳкамлаш;

🟢 фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш борасида аҳоли ўртасида тарғибот-тушинтириш ишларини олиб бориш;

🟢 оила-турмуш муносабатлари доирасида шахсга нисбатан содир этиган ҳуқуқбузарликларнинг сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, ўрганиш, бартараф этиш чораларини кўриш

🟢 оилавий ажралишларнинг олдини олиш борасида ички ишлар органларининг соҳавий хизматлари, фуқаролик жамиятияти институтлари ва кенг жамоатчилик билан ўзаро ҳамкорлик қилиш;

🟢 оила турмуш соҳасида ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган, бундай ҳуқуқбузарликни содир этган шахслар билан яқка тартибда тарбиявий профилактик ишларни амалга ошириш;

🟢 жамиятга зид турмуш тарзи кечирувчи шахслар ҳамда ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволда бўлган оилаларни ўз вақтида аниқлайди;

🕒 маъмурий ҳудудларда яшовчи ижтимоий жиҳатдан хавfli аҳволда бўлган оилаларни ўз вақтида аниқлаб, уларга ижтимоий, ҳуқуқий ва маънавий жиҳатдан ёрдам кўрсатиш, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахслар билан тарбиявий аҳамиятга эга бўлган ишларни ташкил этиш;

🕒 ижтимоий жиҳатдан хавfli аҳволда бўлган нотинч оилаларни ўз вақтида аниқлаш, низо келиб чиқиш хавфи бўлган оилалар билан виктимологик профилактика ишларини ташкил этиш;

🕒 маъмурий ҳудудда ғайриижтимоий хулқ-атворли, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни аниқлаш, уларнинг ҳисобини юритиш ва уларга тарбиявий таъсир кўрсатиш;

🕒 ижтимоий мавқеи, физиологик ҳолати, хулқ-атвори, ҳаёт тарзи билан боғлиқ ҳолда ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфи мавжуд бўлган шахсларни аниқлаш ва уларга нисбатан виктимологик профилактик чора-тадбирларни қўллаш;

🕒 нотинч оилаларда яшаётган шахсларнинг зўравонликлардан жабрланиш эҳтимолини камайтириш мақсадида тушунтириш ишларини олиб бориш.

Кам таъминган оилалар билан қуйидаги йўналишда ишлар ташкил этилади:

🕒 маъмурий ҳудуддаги оилаларни уйма-уй юриш орқали ўрганиш асосида кам таъминланган оилаларни аниқлаш ва уларни рўйхатини шакллантириш;

🕒 оилалардаги мавжуд муаммоларни ўрганиш ва уларни аниқлашга қаратилган амалий ишларни ташкил этиш;

🕒 аниқланган ва кам таъминланган оилалар билан манзилли ишларни ташкил этиш мақсадида маъмурий ҳудудга бириктирилган ҳокимият идоралари билан уларга ёрдам кўрсатиш бўйича аниқ ишларни йўлга қўйиш;

🕒 ҳудуддаги ижтимоий ҳимояга муҳтож оилалардаги маънавий муҳитни соғломлаштириш бўйича чора-тадбирларни кўриш;

🕒 уйма-уй юриш ва ўрганиш асосида аниқланган маълумотларни таҳлил қилиш ва умумлаштириш.

🕒 шахснинг оилавий шароитини, яқинлари ва атрофдагилар билан ўзаро алоқаларини ўрганиш;

🕒 оиладаги мавжуд бўлган иқтисодий қийинчиликлар, яъни ота-она ва фарзандларнинг мактабга боришига хоҳиши бор, лекин болани мактабга юбориш учун кийим-кечак, ўқув қуроллари йўқлиги ёки эскилиги натижасида боланинг мактабга боришдан уялиши ва бошқ.

🕒 ижтимоий ёрдам ва ҳимояга, жамият ва давлатнинг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ҳаётида бошқалар билан бирга тенг тўлиқ ва самарали иштирок этиш учун шарт-шароитлар яратилишига муҳтож барқарор жисмоний, ақлий, сенсор (сезги) ёки руҳий нуқсонлари бўлган шахс ҳисобланади.

🕒 хонадонда, оилада мавжуд муаммолар аниқланаш ҳамда уларни иложи борида жойида ҳал қилиш чоралари кўриш;

🕒 кам таъминланган ва ижтимоий кўмакка муҳтож бўлган оилаларга ижтимоий ва моддий жиҳатдан ёрдам кўрсатиш орқали уларнинг турмуш тарзи ва даромад манбаига эга бўлишлари учун амалий ёрдам кўрсатиш;

❶ оилаларда муайян даражада етишмовчилик ёки қийинчилик мавжуд бўлса, сабр билан оилада юзага келган муаммоларни бартараф этиш чораларини кўриш;

❷ оиладаги моддий етишмовчилик ва қийинчиликлар мавжуд бўлган оилалар ўрганилганида уларнинг аксарияти ишсиз доимий даромад манбаига эга бўлмаган шахсларни аниқлаб уларни иш билан таъминлаш чораларини кўриш;

Ҳуқуқбузарликлардан жабрланиш эҳтимоли мавжуд шахслар яшайдиган оилалар билан қуйидаги йўналишда ишлар ташкил этилади:

❶ маиший зўрликдан жабрланган шахсларнинг ҳуқуқ, эркинлик ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш борасида ҳимоя ордери бериш тизимини самарали ташкил этиш ва унинг назоратини таъминлаш;

❷ оила турмуш доирасида зўравонликка дучор бўлаётган шахслар ўртасида мақсади яширинган ижтимоий сўровлар ўтказиш ҳамда ушбу қилмишларнинг латентлигини бартараф этишга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш;

❸ маиший зўрликнинг сабаб ва шароитларини ўрганиш, таҳлил қилиш ва уларни барвақт олдини олиш бўйича таъсирчан тизим яратиш;

❹ маиший зўрликдан жабрланганларни реабилитация қилиш ва мослаштириш марказлари ҳамда ишонч телефонлари фаолиятини самарали ташкил этиш;

❺ зўрлик ишлатишдан жабр кўрган шахсларга ўз вақтида ва манзилли ёрдам кўрсатиш ва уларни ҳимоя қилиш, ўз жонига қасд қилишга мойил хулқ-атвор пайдо бўлишига йўл қўймаслик ва унга эрта барҳам бериш мақсадида нодавлат нотижорат ташкилотлари, фуқаролик жамияти институтларининг фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ўзаро ҳамкорлиги кучайтириш;

❻ оила-турмуш доирасида жиноятлар, уларнинг салбий оқибатлари ва келиб чиқишига олиб келаётган сабаб ва шарт-шароитларни ўрганиш ҳамда оммавий ахборот воситалари орқали аҳолини мунтазам хабардор этиб бориш;

❼ оиладаги долзарб ижтимоий муаммоларни аниқлаш мақсадида вақти-вақти билан жамоатчилик фикрини ўрганиш, уларнинг асосида низоли вазиятларни, оилавий-маиший зўрлик ишлатиш ва ўз жонига қасд қилишга мойил хулқ-атворни бартараф этишга доир дастурлар ва услубий тавсиялар ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш маиший зўрлик ишлатиш ҳолатларини барвақт аниқлаш ҳамда унинг латентлигини олдини олишга хизмат қилади.

❽ оила содир этилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларнинг сабаблари ва уларга имкон берган шарт-шароитларни ўрганиш ва таҳлил қилиш;

❾ ижтимоий жиҳатдан хавfli аҳволда бўлган нотинч оилаларни ўз вақтида аниқлаш, низо келиб чиқиш хавфи бўлган оилалар билан виктимологик профилактикани ташкил этиш;

❿ ҳуқуқбузарлик ёки жиноятлардан жабрланишга мойиллиги бўлган шахсларни аниқлаш ва уларнинг зўравонликлардан жабрланиш эҳтимолини камайтириш бўйича тегишли чоралар кўриш;

⓫ маъмурий ҳудудда ғайриижтимоий хулқ-атворли, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни аниқлаш, уларнинг ҳисобини юритиш ва уларга тарбиявий таъсир кўрсатиш;

🌱 ижтимоий мавқеъи, физиологик ҳолати, хулқ-атвори, ҳаёт тарзи билан боғлиқ ҳолда ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфи мавжуд бўлган шахсларни аниқлаш ва уларга нисбатан виқтимологик профилактик чора-тадбирларни қўллаш;

🌱 ҳуқуқбузарликларни содир этилишида жабрланувчиларнинг тутган ўрнини ҳамда жабрланишнинг сабаблари ва уларга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш;

🌱 нотинч оилаларда яшаётган шахсларнинг зўравонликлардан жабрланиш эҳтимолини камайтириш мақсадида тушунтириш ишларини олиб бориш;

🌱 оиладаги зўравонликлардан жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахслар тоифаларини аниқлаш;

🌱 ҳуқуқбузарликлардан жабрланганларнинг индивидуал ва ижтимоий-психологик хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда профилактика тадбирларни ишлаб чиқиш.

Спиртли ичимликка ружу қўйган шахслар яшайдиган оилалар билан қуйидаги йўналишда ишлар ташкил этилади:

🌱 спиртли ичимликка ружу қўйган шахслар яшайдиган оилаларни аниқлаш ва уларнинг рўйхатларини шакллантириш;

🌱 спиртли ичимликка ружу қўйган шахсларни мажбурий даволаш муассасаларига юбориш ишларини ташкил этиш;

🌱 спиртли ичимликка ружу қўйган шахсларни иш билан бандлигини таъминлаш чораларини кўриш;

🌱 жамоатчиликни спиртли ичимликка ружу қўйган шахслар яшайдиган оилалардаги муҳитни ижобий томонга ўзгартириш бўйича тарбиявий ишларга жалб этиш;

🌱 оилавий-маиший низоларни келтириб чиқарувчи асосий омиллардан бири бу – шахснинг спиртли ичимликка ружу қўйишидир. Спиртли ичимлик истеъмол қилиш натижасида шахс ўз хатти-ҳаракатининг оқибатини англаб етмаслиги натижасида жамиятга, атрофдагиларга бефарқлик ва ҳурматсизлик билан муносабатда бўлишини инобатга олиб, ушбу иллатни келтириб чиқарувчи сабаб ва шароитларини ўрганиш;

🌱 спиртли ичимликни оила-турмуш доирасидаги низоларни келтириб чиқарувчи энг фаол криминоген омил эканлигини ўрганиш.

Оила-турмуш доирасидаги ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикасини ташкил этиш бўйича қуйидаги йўналишлардаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

1) бириктирилган ҳудуддаги ҳар бир оилани айланиб чиқиш, нотинч оилаларни аниқлаш, уларни ҳисобини юритиш, оила-турмуш доирасида низолар содир этилишига йўл қўймаслик мақсадида ҳуқуқбузарликларнинг умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виқтимологик профилактик чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш;

2) оилавий жанжаллар оқибатида юзага келган эр-хотин, ака-ука, опа-сингил, ота-онава фарзанд, қайнона-келин, қариндош-уруғлар ўртасида содир этилган низолар туфайли бузилган муносабатларни тиклаш борасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан амалий чора-тадбирларни амалга ошириш;

- 3) ижтимоий жиҳатдан хавfli аҳволда бўлган, нотинч ва кам таъминланган оилаларни аниқлаш, уларни рўйхатини шакллантириш ҳамда уларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш юзасидан ҳокимият, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, хотин-қизлар, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш кўмитаси билан ҳамкорликда чора-тадбирларни амалга ошириш;
- 4) оилада миллий қадрият ва урф-одатларга зид, ахлоқ-одоб доирасидаги ножўя ҳатти-ҳаракатларга йўл қўяётган, ғайриижтимоий ҳулқ-атворли, тарбиявий таъсир чораларига муҳтож бўлган, оилада ҳуқуқбузарлик содир этувчи шахслар аниқлаб улар билан тарбиявий профилактик ишларни ташкил этиш;
- 5) Ички ишлар органлари профилактика хизматининг жамоатчилик билан ўзаро ахборот алмашув ва амалий ҳамкорлиги самарадорлигини оширишга қаратилган ишларни тўғри ва тизимли ташкил этиш;
- 6) оилавий-маиший сабабларга кўра содир этилган ҳуқуқбузарликлар, шу жумладан аёллар, вояга етмаганлар ва ёшлар томонидан содир этилган ҳуқуқбузарликлар муҳокамасини ташкил этиш ва ўтказиш, мазкур ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари ва уларга имкон берувчи шарт-шароитларни бартараф этиш чораларини кўриш;
- 7) маъмурий ҳудудда содир этилган оиладаги зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар ва уларга имкон бераётган сабаб ва шароитларни аниқлаш, ўрганиш, таҳлил қилиш ва келгусида ушбу турдаги ҳуқуқбузарликларни бартараф этиш юзасидан чора-тадбирлар ишлаб чиқиш;
- 8) профилактика инспекторлари ўзига жавобгар бўлган ҳудуддаги фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, оилавий қадриятларни мустаҳкамлаш комиссияси, хотин-қизлар масаласи бўйича мутахассис билан ҳамкорликда эрталабки йўриқномаларда оила-турмуш доирасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этишга қаратилган режаларни ишлаб чиқиш;
- 9) спиртли ичимликларга ружу қўйган ва гиёҳвандлик касаллигига мубтало бўлган шахсларни аниқлаб, зарур ҳолларда уларни белгиланган Хулоса қилиб айтганда, ички ишлар органлари тизимида амалга оширилаётган ислохотлар профилактика хизматлари олдида фуқаролик жамияти институтлари, жамоат тузилмалари ва кенг жамоатчилик билан барвақт ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш бўйича ҳамкорликнинг янги усул ва шакллари ишлаб чиқишга мажбур этмоқда. Чунки, барча ички ишлар органлари соҳавий хизматлари ўртасидаги ҳамкорликларда ҳам ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича асосий маълумотлар жамоатчиликдан келиб тушади.